

СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЯК МЕТОД НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ

Валентина Новосьолова,
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України*

Для досягнення освітніх результатів здобувачів освіти в умовах впровадження концепції Нової української школи особливої значущості набуває багатоаспектна проблема пошуку ефективних методів навчання. Різні інноваційні освітні технології, зокрема методи навчання, розвиваються і втілюються в шкільну практику навчання української мови. Частина з них – запозичені із західної освітньої системи (нейролінгвістичне програмування, гештальттехнологія, сторітелінг, скрайбінг та ін.), частина є вітчизняними, загальноновизнаними освітянською спільнотою й активно використовуються учительством. На нашу думку, освітні технології ґрунтуються на поєднанні інноваційних та традиційних методів навчання української мови. Проблема використання методів в освітньому процесі розглядається в працях вітчизняних дидактів і методистів: О. Біляєва, Н. Бондаренко, Н. Голуб, О. Горошкіної, С. Карамана, О. Кучерук, М. Пентилюк, О. Пометун, О. Потапенка та ін.

Орієнтиром у розробленні дидактичних технологій є методична концепція О. Біляєва [1, с. 75]. З-поміж п'яти основних методів навчання української мови (усний виклад учителя, бесіда, робота з підручником, метод вправ, спостереження учнів над мовою), обґрунтованих ученим-методистом, метод спостереження О. Біляєв вважає «одним із дієвих засобів активного здобування знань», завдяки якому розширюється простір для активних розумових дій учнів, усувається одноманітність у роботі вчителя» [1, с. 84].

Серед лінгводидактів метод спостереження над мовою всебічно обґрунтували Л. Рожило, О. Шпортенко, В. Теклюк, С. Караман, О. Караман, О. Кучерук, З. Бакум, М. Баряхтян та інші вчені [2]; [3]; [4] [5].

Метод спостереження над мовою — один із методів навчання, у якому закладено великі можливості учнів до активної аналітичної роботи на уроці, без якої неможливе ефективне навчання мови. Цінність методу полягає в тому, що школярі пізнають сутність мовних процесів, фактів, осмислюють зв'язок між ними, формують і розвивають самостійні пошукові навички, здатність думати, аналізувати та знаходити відповіді. Саме метод спостережень дає змогу здобувачам освіти «встановити споріднені явища і використати вже сформовані уміння і навички для засвоєння нових знань» [6, с. 69].

Уперше теоретично й практично обґрунтував цей метод О. Пешковський, розробивши систему вправ для спостереження над мовою. Використовуючи метод спостережень, учений мав на меті донести до свідомості учнів певну суму знань про мову, не пропонуючи їм готових відомостей, а даючи «у потрібному порядку матеріал і керуючи непомітно для самого учня процесом граматичного осмислення цього матеріалу» [7, с. 6].

Уроки із застосуванням методу спостереження над мовою потребують від учителя-словесника ретельного розроблення змісту роботи, структури, технології проведення. Необхідно підготувати ґрунт для розуміння й свідомого засвоєння учнями певних висновків або правил, які згодом будуть вивчатися, адже робота здійснюватиметься, як правило, під керівництвом вчителя за певним планом. Школярі мають зрозуміти, що робити, з якою метою, у якій послідовності, у який спосіб фіксувати результати спостереження. Тобто учитель повинен забезпечити всі умови для ефективної роботи на уроці. Такий формат використання методу сприятиме зміцненню в учнів мотивів учіння, поживає інтерес до процесу вивчення мовних явищ, дасть змогу здобувачам освіти позбутися враження, що їм нав'язують мовні відомості, правила. Спостереження над мовою може вестися й після вивчення теоретичного матеріалу. У цьому разі метою спостереження є розширення кола фактів, що ілюструють і підтверджують вивчене мовне явище чи факт.

Якщо розглядати метод спостереження над мовою в системі проблемного навчання, то означений метод містить елементи дослідницького методу. На уроках різних типів необхідно організувати роботу в такий спосіб, щоб учень мав можливість задовольнити свої потреби, тобто перетворити процес здобування

знань на необхідність. Учитель має забезпечити всі умови для спостережень та експериментів. Метод спостереження над мовою можна застосовувати для вивчення широкого кола явищ, він цінний можливістю змінювати «поле охоплення» досліджуваного об'єкта, дає змогу висувати й перевіряти додаткові гіпотези.

Можна, наприклад, активно використовувати різноманітні відео з Ютубу, після перегляду яких запропонувати дослідити, наприклад, мовні засоби образності чи емоційності, найбільш уживані мовні конструкції, мовні огріхи.

Учитель-словесник має допомогти учневі виробити навички здобувати знання під час самостійних спостережень, навчитися загострювати увагу на певному мовному понятті й розвивати вміння аналізувати конкретне явище чи мовний факт, робити висновки, формулювати визначення і правила, не сподіваючись на те, що вчитель передасть йому готові знання й досвід.

Необхідно виробити звичку в учнів бути спостережливими скрізь, шукати мовні помилки, наприклад, у рекламних повідомленнях уздовж дороги, у транспорті, в інтернеті, на телебаченні. Таким чином поглиблюється інтерес, посилюється мотивація, накопичується відповідний досвід загострення уваги до мовних явищ.

Виконання завдань для реалізації методу спостережень над мовними явищами і фактами дає змогу наблизити освітній процес до потреб життя. Тому проблема використання методу спостереження на уроках української мови потребує подальшого дослідження й глибшого психологічного осмислення, збагачення досвідом практичного використання.

Використана література

1. Біляєв О. М. Лінгводидактика рідної мови. Київ, Україна : Генеза, 2005.
2. Рожило Л. П. Шпортенко О. М. «Метод спостережень на уроках мови». *Українська мова і література в школі*, с. 58-64, №2, 1973.
3. Теклюк В. Я. Наблюдение над языком в системе методов обучения украинскому языку в V-VII классах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02; НИИ педагогики Украины. Киев : 1991.
4. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах. Колектив авторів. За заг. ред. М. І. Пентилюк. Київ: Ленвіт, 2010.

5. Кучерук О. А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика: [монографія]. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011.

6. Методика викладання української мови в середній школі : навчальний посібник для студентів педагогічних інститутів / І. С. Олійник, В. К. Іваненко, Л. П. Рожило, О. С. Скорик; за ред. І. С. Олійника. 2-е вид., переробл. і допов. Київ, Україна : Вища школа. 1989.

7. Пешковский А. М. Наш язык. Книга для учителя. Москва: Государственное издательство. Ч. I. 1922.

ЗАСТОСУВАННЯ ІГРОВИХ МЕТОДІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МОРФОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ПРОФІЛЬНИЙ РІВЕНЬ)

Алла Олійник,
*учитель-методист української мови
школи I-III ступенів №9
Оболонського району м. Києва*

Ефективному формуванню і розвитку пізнавальної діяльності старшокласників у процесі навчання морфології української мови слугує система ігрових завдань, спрямованих на вдосконалення мовленнєвих умінь і навичок учнів. Важливим інструментом підвищення рівня знань учнів про морфологічні мовні одиниці вбачаємо використання на уроках вивчення морфології української мови методів, які викликають інтерес до тієї чи тієї морфологічної теми та сприяють організації взаємозв'язку між усіма учасниками освітнього процесу. До таких відносимо ігрові методи, що сприяють розвитку в учнів творчого мислення, забезпечують створення позитивного емоційного тла на уроці.

Дослідженням ігрових методів займались А. Богуш, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, С. Кондукова, В. Медведєва, Л. Немикіна, Л. Сергієнко та ін. На думку науковців, гра позитивно впливає на емоційну активність, сприяє розвитку комунікативної компетентності та узагальненню, систематизації й поглибленню здобутих знань [1].